ROB DE WIJK

AMERIKA EN WIJ

HOE EUROPA STERKER KAN WORDEN DOOR DE REVOLUTIE VAN TRUMP

Uitgeverij Balans

Eerste druk, september 2025
Achtste, herziene en aangevulde druk, oktober 2026

Copyright © 2025, 2026 Rob de Wijk/
Uitgeverij Balans, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Omslag Nico Richter
Omslagbeeld Shutterstock
Boekverzorging Michel Wassenaar, Perfect Service
Druk Wilco

ISBN 978 94 638 2553 5
NUR 740

www.uitgeverijbalans.nl
instagram.com/uitgeverijbalans
linkedin.com/company/uitgeverij-balans
uitgeverijbalans.nl/nieuwsbrief

Inhoud

Woord vooraf 7
Inleiding 9

1. Trumps revolutie 27
2. Het trumpisme 42
3. De ideologische grabbelton 54
4. De Russenvriend 67
5. De imperialist 78
6. De vredesstichter 96
7. De oorlogspresident 121
8. De EU-hater 135
9. Op zoek naar leiderschap 152
10. Herbewapen Europa 171
11. De 'Tariff Man' 183
12. Plan B 197
13. De nieuwe Europese veiligheidsorde 229
14. Slot: Trump als zegen 253

Eindnoten 281

Woord vooraf

Begin 2025 werd mij in de podcast die ik dagelijks maak met Arend Jan Boekestijn en Hugo Reitsma, gevraagd wat mijn voorspellingen voor dat jaar zouden zijn. Die waren voor de hand liggend: 2025 zou in het teken van Trump en zijn strijd tegen China staan. We zouden minimaal een herhaling krijgen van wat we tijdens zijn eerdere regeerperiode hadden gezien. Ook zou Trump-II beter zijn voorbereid en consistenter zijn als het gaat om wat Trump zelf wel en niet wil. Trump-II zou daarom grotere gevolgen hebben dan Trump-I. Maar hoe de 47ste president de wereld uiteindelijk zou gaan veranderen, verbaasde mij ook.

Sterker nog, ik was verontwaardigd: Trump-II richtte zich naast China ook op Europa. Dat was heel vreemd. Normaal gesproken versterkt een Amerikaanse president in zijn strijd tegen autocratische regimes zoals die van China, de banden met gelijkgestemde, democratische bondgenoten. Maar Trump deed precies het tegenovergestelde. Hij zette de aanval in op de Europese Unie, zag Europese radicaal-rechtse politici als zijn bondgenoten en vertoonde een duidelijke sympathie voor Vladimir Poetin. Met het opschorten van zijn steun aan Oekraïne speelde hij de Russische president in de kaart.

Geen enkele Amerikaanse president had zijn bondgenoten zo verraden. In één klap kwam de liberale wereldorde, die Amerika tachtig jaar geleden zelf had opgericht, ten

einde. Daardoor vielen voor Europa de pijlers weg onder de welvaart en veiligheid van die periode en ontstond een historisch unieke situatie.

Hoe hierop moet worden gereageerd is voor Europa de belangrijkste, welhaast existentiële geopolitieke vraag van na de Tweede Wereldoorlog. Dit boek tracht hierop een antwoord te vinden.

Inleiding

Moet je bij een econoom zijn, een geopolitiek expert, een Amerikadeskundige of een psychiater om het gedrag van de 47ste president van de Verenigde Staten te verklaren? Eén ding is zeker, wie oude televisiebeelden bekijkt van een jonge Donald J. Trump, ziet dat hij er al in de jaren tachtig van de vorige eeuw van overtuigd was dat de rest van de wereld zijn land trachtte uit te melken. Sla *The New York Times* van 2 september 1987 er maar eens op na. *The Washington Post* of *The Boston Globe* van die datum mag ook. Toen spendeerde Trump 93.000 dollar aan paginagrote advertenties waarin hij het Amerikaanse buitenlandbeleid van Ronald Reagan bekritiseerde. Op diezelfde dag mocht hij ook aanschuiven bij Larry King, die toen een invloedrijke talkshow op CNN presenteerde. Zijn woorden van toen zijn letterlijk die van nu: de wereld lacht ons uit, want andere landen laten ons betalen voor hun bescherming en stellen er niets tegenover. Wij Amerikanen kunnen niets in landen als Japan kopen, maar hier kopen ze de boel op.

'Het is belachelijk,' fulmineerde de vastgoedontwikkelaar. Dat moest veranderen. Bijna veertig jaar later kreeg hij de kans om dat voor elkaar te krijgen.

De wijze waarop hij dat deed, was op z'n zachtst gezegd onorthodox. Eerdere presidenten, zoals Franklin D. Roosevelt, hadden in hun eerste dagen ook rond de honderd *executive orders* of presidentiële decreten uitgegeven, maar Trump

deed dit op een nieuwe manier. Door ze bewust te gebruiken om er chaos mee te creëren, trachtte hij de bestaande orde af te breken, om zo op de puinhopen een nieuwe orde te kunnen opbouwen. De chaos was zo groot en zijn handelwijze was zo vreemd, dat ik van luisteraars en kijkers mailtjes kreeg met de suggestie om niet een psychiater, maar een ontwikkelingspsycholoog om duiding te vragen. In een mail zaten zelfs bijlagen waaruit moest blijken dat Trump het stadium van een tienjarige niet te boven was gekomen.

Zelf duid ik liever vanuit mijn eigen vakgebied, de internationale betrekkingen en in het bijzonder de geopolitiek. In dit boek tracht ik vanuit die blik te doorgronden wat de gevolgen zullen zijn van Trumps beleid voor ons, Europeanen. Het klinkt wat cru, maar wat de Amerikanen in eigen land doen, moeten ze zelf weten. Ons probleem is dat als Amerika verandert, wij ons moeten aanpassen. Of we dat nu willen of niet.

Die aanpassing zal van historisch ongekende proporties moeten zijn. Om te begrijpen waarom, moeten we terug naar de geboorte van de wereldorde zoals die tot 20 januari 2025 heeft bestaan. De aanzet tot die wereldorde werd in 1941 gegeven, toen in het diepste geheim de Amerikaanse president Roosevelt en de Britse premier Winston Churchill elkaar tussen 9 en 12 augustus ontmoetten in Placentia Bay, Newfoundland. De Britten reisden met het slagschip HMS Prince of Wales, de Amerikanen kwamen met de kruiser USS Augusta. Op deze schepen vond vervolgens een conferentie plaats die de loop van de geschiedenis zou bepalen.

Het was 1941, de Tweede Wereldoorlog was nog maar net begonnen en beide leiders wilden overleggen hoe ze zouden kunnen samenwerken om het gevaar van Hitler te keren. Ze bespraken ook hoe de wereld er na de oorlog zou moeten uitzien.

Voor dit boek is van belang dat beide leiders overeenstem-

ming bereikten over het Atlantic Charter, het Atlantisch Handvest. Daarin tekenden Roosevelt en Churchill hun beginselen op. Beide landen zouden niet streven naar territoriale uitbreiding en verklaarden zich tegenstander van territoriale veranderingen zonder instemming van de betrokken volkeren. Ze verklaarden de keuze van volkeren voor hun regeringsvorm te zullen eerbiedigen en wilden dat rechten en zelfbestuur zouden worden hersteld als deze met geweld waren ontnomen. Daarmee gaven ze aan dat Hitlers veroveringen niet werden geaccepteerd.

Interessant was ook dat beide leiders verklaarden dat alle landen onder gelijke voorwaarden toegang tot grondstoffen zouden moeten krijgen. Ze riepen op tot economische voorwaarden die tot meer welvaart voor iedereen zouden leiden. Verder spraken ze zich uit voor de vrije toegang voor alle landen tot de wereldzeeën. Tot slot moest er een permanente mondiale veiligheidsorde komen. Op 24 september 1941 werden de beginselen van het handvest tijdens de conferentie van Londen aanvaard door Europese landen, waaronder België, Luxemburg, Griekenland, Nederland en de Sovjet-Unie.

Na de oorlog ontwikkelde de communistische Sovjet-Unie zich echter tot tegenstander van het Westen en kon ze zich niet meer vinden in de beginselen van het handvest. Zo bleef Amerika over als de onbetwiste leider van de liberale wereldorde. Tijdens de Koude Oorlog werd Amerika door gelijkgestemde landen van het 'westerse blok' als 'leider van de westerse wereld' gezien.

Placentia Bay markeerde ook een ingrijpende verandering in de machtsverhoudingen. Dankzij de eerste industriële revolutie, die eind achttiende eeuw in Groot-Brittannië was begonnen, had dat land zich tot een ontzagwekkende economische en militaire supermacht kunnen ontwikke-

len. Maar aan het begin van de twintigste eeuw begon dat te veranderen. Nieuwe industriële machten kwamen op en het immense Britse Rijk brokkelde langzaam af. De volgende industriële revolutie verplaatste zich naar Amerika, waar de massaproductie op gang kwam. Wat overbleef was een *special relationship* met Amerika, waar Churchill tijdens een speech in 1946 voor het eerst over sprak. Uit die term bleek dat in Placentia Bay in feite ook een vreedzame machtsoverdracht had plaatsgevonden van het Britse Rijk aan Amerika.

Dat was bijzonder, want geopolitieke machtsverschuivingen gaan veelal met geweld gepaard. Harvard-hoogleraar Graham Allison onderzocht voor zijn boek *Destined for War* zestien grote geopolitieke verschuivingen. Daarvan ontaardden er twaalf in oorlogen. De machtsovergang van de Britten aan de Amerikanen verliep vreedzaam omdat het om een vrijwillige machtsoverdracht ging binnen de 'familie' van westerse landen. De *Pax Britannica* die na de overwinning op Napoleon op 18 juni 1815 was begonnen, maakte definitief plaats voor de *Pax Americana*.

De Verenigde Staten werden na de Tweede Wereldoorlog een supermacht die de vrede en welvaart van de 'Vrije Wereld' ging beschermen. Vrijwel alle West-Europese landen, evenals landen als Australië, Canada en Nieuw-Zeeland, behoorden tot die Vrije Wereld. Zij steunden liberale economische en politieke waarden. Later sloten zich hier ook niet-westerse landen zoals Japan en Zuid-Korea bij aan. Daarmee was er steeds minder sprake van een westerse wereldorde, en meer van een liberale wereldorde.

Na tachtig jaar, op 10 juni 2021, pasten de Amerikaanse president Joe Biden en de Britse premier Boris Johnson het Atlantisch Handvest aan de nieuwe tijd aan. In acht decennia was de wereld ingrijpend veranderd. Klimaatverandering en de opkomst van China stonden nu hoog op de agenda.

In zijn boek vroeg Allison zich af of de huidige machtsverschuiving van Amerika naar China ook vreedzaam zou verlopen. Dat leek onwaarschijnlijk omdat, in tegenstelling tot het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten, de visies nu wel botsten. Net als destijds de Sovjet-Unie, wees ook het autocratische en staatskapitalistische China de liberale orde af. Daarmee werd China niet alleen een economische en militaire, maar ook een ideologische tegenstander. President Biden zag dit en wilde daarom de banden met de bondgenoten versterken. Een van zijn initiatieven was de Summit for Democracy, een serie deels virtuele bijeenkomsten die van 2021 tot in 2024 plaatsvonden om de democratieën te verenigen tegen de autocratieën. Dit was een logisch initiatief in een geopolitiek snel veranderende wereld.

Bidens New Atlantic Charter werd tijdens de bijeenkomst van de G7-landen in het Engelse Cornwall getekend. Dit handvest moest de trans-Atlantische samenwerking herbevestigen. Die samenwerking was onder de voorganger van Biden, Donald Trump, onder druk komen te staan. In het handvest werd wederom beloofd de democratische beginselen en de internationale instituties te beschermen en die instituties en het internationaal recht zo aan te passen dat ze de samenwerking zouden versterken. Daarbij hoorde respect voor soevereiniteit en territoriale integriteit. Daartoe werd ook de gezamenlijke opgave om de veiligheid te waarborgen bevestigd, met inbegrip van de nucleaire afschrikking en de NAVO.

DE LIBERALE WERELDORDE

In de decennia tussen het eerste en tweede handvest was dus iets opgebouwd wat bekend kwam te staan als de liberale wereldorde. Daar moeten we nu iets dieper op ingaan. De or-

de was gebouwd op liberale politieke en sociale beginselen, zoals respect voor democratie, vrijheden en mensenrechten, en liberale economische beginselen zoals de vrijemarkteconomie en vrijhandel. In de loop van de tijd ontstond ook een internationale rechtsorde, gebouwd op internationale instituties.

De *economische orde* kreeg vorm tijdens de conferentie in Bretton Woods van 1944. Daar werden het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank opgericht, bedoeld om de wereldeconomie te reguleren. Niet veel later werd de General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) opgericht, die in 1995 werd vervangen door de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Deze organisaties moesten de welvaart vergroten door handelsbarrières te slechten. De achterliggende gedachte was dat handelsconflicten tot oorlog zouden kunnen leiden.

Het permanente systeem van *internationale veiligheid* waarover het handvest repte, werd de Verenigde Naties (VN). Daaraan lag het concept van collectieve veiligheid ten grondslag. Alle landen zouden daarin samenwerken om de internationale vrede, veiligheid en welvaart te waarborgen. Wel kregen de overwinnaars van de Tweede Wereldoorlog een vaste plek in de Veiligheidsraad en mochten ze de besluiten die hun belangen zouden schaden vetoën. Het VN-Handvest voorzag in 'regionale arrangementen' om de vrede en veiligheid te waarborgen. Voor Europa werd dat de NAVO.

Het VN-Handvest bevatte de spelregels waaraan landen zich moesten houden en werd zo de basis van het internationale recht. Niet-inmenging, erkenning van soevereiniteit en vreedzame geschillenbeslechting werden de uitgangspunten. Ze werden aangevuld met ontelbare overeenkomsten en verdragen, variërend van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en wapenbeheersingsverdragen tot klimaatakkoorden.

Alles tezamen vormt dit de internationale rechtsorde, die vooral kleinere landen moet beschermen tegen de willekeur van grootmachten. De nationale rechtsstaat is ook onderdeel van die liberale wereldorde. De rechtsstaat is gebaseerd op erkenning van democratie, het verwerpen van het recht van de sterkste en respect voor minderheden en andersdenkenden. De klassieke Europese welvaartsstaat probeert daarbij de rijkdom zo goed mogelijk te verdelen.

De liberale wereldorde werd gedomineerd door gelijkgestemde landen. Tijdens de Koude Oorlog, die tot 1989 duurde, was de Eerste Wereld het Westen, de Tweede Wereld de communistische invloedssfeer en de Derde Wereld de groep zich ontwikkelende landen op het zuidelijk halfrond. De Eerste Wereld was verreweg de meest succesvolle. De liberale orde bracht welvaart en vrede. Voor Europa brak na de Tweede Wereldoorlog een tijd van ongekende economische ontwikkeling en stabiliteit aan. Amerika hielp met zijn Marshallhulp de bondgenoten op de been en eiste samenwerking om die hulp gemakkelijker te kunnen verdelen. Dat leidde in 1948 tot de oprichting van de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (OEEC). Dit was weer de aanzet tot de Europese integratie die uiteindelijk tot de Europese Unie van vandaag de dag zou leiden. De opvolger van de OEEC werd de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), waarvan vrijwel alle rijke landen van de liberale wereldorde lid zijn.

De veiligheid van Europa werd gegarandeerd door het Amerikaanse commitment aan de NAVO. Die werd met het Verdrag van Washington, of het Noord-Atlantisch Verdrag, van 1949 opgericht en was bedoeld om de krachten te bundelen tegen de Sovjet-Unie. Dat land had tijdens de Tweede Wereldoorlog Midden- en Oost-Europa van de nazi's bevrijd en steunde daar nu communistische machtsovernames. Het